

Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz.

(Második és befejező közlemény).

Bethlen Gábor beiktatása alkalmával Mikola János már megjósolta a Báthory Gábor sorsát, midőn hosszab beszédében ezeket mondotta: „És félő, hogy annyi sok veszekedésért, ha ezután is nem nyughatik, csak amaz vagyon hátra: Qui amat periculum, in illo peribit.“¹ A jóslat teljesült is, mert Géczy ösztönzésére Szilassy és Ladányi néhány hajdu társukkal meggyilkolták Nagyváradon (1613. okt. 27.).

A rendek visszaemlékezvén a havasalföldi vajdának Erdélybe tett betöréseire, melyet a fejedelem és a vajda közti rossz viszonyra vezettek vissza, már a beiktatás alkalmával kérik az új fejedelmet, hogy a két oláh vajdával, most a míg benn vannak az országban „végezzen olyképpen, hogy bátorságossá tegye azoknak szomszédságokkal az ország állapotját.“ Bethlen nem is késett teljesíteni a kérést annyival is inkább, hogy a két vajda jó szolgálatot tett neki, midőn a szultán parancsára Erdélybe kísérte. A fejedelem tehát a rendekkel együtt a keresztmezei táborba vonult s ott, miután átvette a szultán athnaméját, a két oláh vajdával, Michne Radul havasalföldi és Tomsa István moldovai vajdával kezet fogott és kölcsönösen megesküdtek (1613. okt. 26.), hogy egymásnak testvérei lesznek s halálig el nem hagyják egymást.²

Bethlen Gábor magasabb szempontból tekintette a politikai viszonyokat s fölfogta Erdély kényes helyzetét, mely arra

¹ Inauguratio novi principis. E. O. E. VI. k. Törv. és okir. 353. l.

² E. O. E. VI. k. 307 l.; Hegyes András naplója. Deutsche Fundgruben 1860, III. k. 297.

kényszerítette az országot, hogy a két császár között egyensúlyt tartson s ezáltal eszközölje saját fejlődését. A fejedelem megértette hivatását, de mielőtt az ország jólétének emeléséhez foghatott volna, saját állását kellett megszilárdítania s tisztáznia kelle válságos helyzetét, mert a szászok még nem voltak lecsillapodva, a bécsi udvar pedig nem hagyott föl régi tervével, hogy Erdélyt megszerezze magának vagy legalább egy tőle függő fejedelmet helyezzen Erdély trónjára.

Érezte a helyzet komolyságát a fejedelem s látták a rendek is, a mi arra indította őket, hogy az új atlname kérése alkalmával (okt. 29.) egyik föltételben kikötik, hogy a szultán utasítsa az oláh vajdákat, folytassanak levelezést a fejedelemmel s ha szükség van, azonnal siessenek segítségére. Bethlen jól számított, mert alig békült ki a szászokkal, kiket csak nagy nehezen tudott megnyerni magának, már is nagy veszély fenyegette a bécsi udvar részéről.

II. Mátyás ugyanis rossz fogadtatásban részesítette Bethlen követeit, kik a fejedelemválasztás eredményét tudatták vele s tovább folytatta politikáját, melynek célja az volt, hogy Bethlen üzessék el a fejedelmi trónról, minthogy II. Mátyást úgy sem akarja elismerni urának. De ezt a tervet a török miatt nem lehetett nyíltan végrehajtani, csak titkos eszközökkel s ezért II. Mátyás, mialatt nyíltan alkudozásba bocsátkozott Bethlennel, titokban támogatta a fejedelem megbuktatására irányuló mozgalmat, melynek célja az volt, hogy mind Erdélyben, mind a két Oláhországban megváltoztassák az uralkodókat s olyanokat tegyenek helyükbe, kik a császár hivei és a töröktől elszakadva, német politikát üznek. A terv szerint Erdélybe Homonnay Györgyöt szándékoztak fejedelemmé tenni, a havasalföldi vajdaságba Serban Radult, a moldovaiba pedig Mihály vajda fiát akarták ültetni. Természetes, hogy ilyen körülmények között a fejedelem és a két vajda igyekezett egymással minél jobb viszonyban lenni, hogy egymást kölcsönösen megsegíthessék az ellenük tervezett szövetséggel szemben.

E mozgalomnak főintézője Kendy István volt, ki kevéssel előbb kegyelmet nyervén, letette a hűségesküt Bethlennek, most pedig már a fejedelem ellen izgatott. Bethlen értesült a tervekr-

ről s nem is késett megtenni a szükséges készüléteket, sőt még a nyár folyamán (1614.) meg akarta támadni az ellene készülő szövetséget, mely tervéhez a moldvai vajda, István is ígért segítséget, noha akkor neki is küzdenie kellett a lengyelektől pártfogolt trónkövetelővel, ki ellen Bethlen segítségét is kérte.

Nemsokára azonban hosszas alkudozás után létrejött II. Mátyás és Bethlen között az egyezkedés (1615. máj. 5.), mely szerint Erdélyben szabad fejedelemválasztása biztosítatik, a bécsi béke megerősítettik, Kendy István kegyelmet kap, Bethlen azt is igéri egy néhány nappal később kötött titkos szerződésben, hogy Serban Radul elűzött havasalföldi vajdát a töröktől pártfogolt Michne Radul helyébe segíti, II. Mátyás pedig megígérte, hogy Homonnay törekvéseit meg fogja gátolni.

Ez az ígéret azonban csak árnítás volt, mert akkor Homonnay már Lengyelországban volt Mátyás ajánló leveleivel, hogy hadakat toborozzon és megkísértse Erdély elfoglalását. Bethlen értesült e tervekről s belátva, hogy Mátyásban nem bízhatik meg, a portához fordult, melynek tudatára adta, hogy egy nagy szövetség készül a porta ellen azzal a czélzattal, hogy Serban Radult ültessék a havasalföldi vajdai székbe s ezért Örmény Pétert már el is küldötték Moldvába a betörés előkészítésére.

István a moldvai vajda hajlandó is volt csatlakozni a szövetséghez s megígérte, hogy a mikor a császár hadat küld Erdély ellen, ő is csatlakozni fog ahhoz és Serbánt bekiséri Havasalföldre, hogy a vajdaságot elfoglalja; a császár ezzel szemben biztosította István vajdát, hogy meg fogja védelmezni mindenki ellen. A fejedelem ilyen körülmények között arra kéri és figyelmezteti a nagyvezért, hogy vigyázni kell a vajdára, el kell mozdítani a vajdaságából és helyébe egy olyant kell tenni, a ki nem pártol el a hatalmas szultántól.¹

Homonnay ezalatt tovább folytatta készülődéseit; Gabrillas, a Simon vajda fia, Homonnay és egy lengyel főúr 100—100,000 forintot tettek le, hogy Homonnay hadakat fogadjon, törjön be Moldvába, Erdélybe s mind a két országot hajtsa a lengyel

¹ Szilády és Szilágyi: Török—Magyarkori Államokmánytár. Pest, 1868—70. I. k. 132 l.

korona alá.¹ A terv végrehajtását azonban egy ideig késleltette a Moldvában beállott vajdaválasztás. Ugyanis Mogila Sándor, Jeremiás vajda fia, 1615 végén (nov. 22.) beütött Moldvába lengyel segítséggel és Tomsa Istvánt elűzve, elfoglalta a vajdaságot. Mihelyt a vajdai széket elfoglalta, mindenfelé követeket küldött nagyhangú ígéretekkel, többek közt Bethlenhez is, a kivel „tökéletesen való szövetséget“² kötött.

Az új moldovai vajdát, Mogila Sándort Homonnay szintén be akarta vonni a szövetségbe és hosszasan ostromolta kéréseivel, hogy csatlakozzék hadaival együtt az ő seregeihez, melyek már készen állottak Bethlen ellen, csak a támadást kellett megkezdeni. Mogila Sándor mindamellett, hogy Bethlennek hűséget ígért, engedett Homonnay fölszólításainak, kihez csakhamar Serbán Radul is csatlakozott Bécsből lejőve és magával hozva egy sereg hajdút és ráczot. Mindenki tudta, hogy Serbán a havasalföldi vajdaságra, Homonnay pedig Erdély trónjára vágyik.

Az újabb terv az volt, hogy Serbán Radul menjen Lengyelországba s ott gyűjtsön hadakat és siessen azokkal Moldvába a török had ellen, verje azt ki onnan, azután menjen Erdélybe s lázítsa föl Bethlen ellen; Homonnay czalatt kezdje meg újra a támadást Felső-Magyarországon. Serbán Radul csakugyan ki is ment Lengyelországba, majd Moldvába sietett, mialatt Homonnay összevonta csapatait.

A moldvai vajda hitszegése és Homonnayhoz való csatlakozása siettette a vajda bukását, melyet maguk az alattvalói is óhajtottak és a boérok kérték Bethlent, hogy eszközöljön ki számukra kegyelmet a portán, mert úgy látják, hogy az új vajdával, Mogila Sándorral sohasem tudnak megállani a törökkel szemben. Bethlen Homonnay támadásának hírére a Barezáságba vonúlt le és részben a boérok kérésének eleget akarván tenni, noha nem szándékozott mélyebben belebocsátkozni a

¹ Bethlen G. levele Thurzó György nádorhoz Homonnay fondorlatairól. Gyulafehérvár, 1616. január 26. E. O. E. VII. k. Törv. és okir. 299. és 303 l.

² Bethlen G. vádló levele Homonnay ellen. Gyulafehérvár, 1616. január 28. E. O. E. VII. k. Törv. és okir. 303 l.

moldvai zavarokba, egyik csapatát beküldötte Moldvába, hogy esatlakozzék a török seregekhez. Az egyesült sereg szét is verte a hűszegő Mogila Sándor vajda gyülevész hadát, magát a vajdát pedig egész táborával elfogta (1616. aug.), mire Bethlen visszatért Gyulafehérvárra.

Az előzőtt moldvai vajda helyébe a szultán Michne Radul havasalföldi vajdát tette, a ki el is foglalta a vajdai széket; az így megürült havasalföldi vajdaságot pedig Mogila Gábor akarta elnyerni; meg is jelent Tergovistben, de nem ő kapta meg, hanem Illyés Sándor lett (1616. szept. 22.) a havasalföldi vajda. A lengyelek azonban vereségük daczára sem adták föl reményüket, hogy Moldvát a vajdaválasztás után is meg ne szerezzék maguknak; támadásaikkal folytonosan veszélyeztették az új moldvai vajda állását, mire Bethlen maga is Moldvába nyomult és az ott levő török sereg segítségével arra kényszerítette (1617. szept.)¹ a lengyeleket, hogy többé bele ne avatkozzanak Moldva ügyeibe.

Ebben a hadjáratban részt vett a két oláh vajda is, kik a fejedelemmel ekkor jó viszonyban voltak. Ugyancsak ekkor békítette ki Sándor havasalföldi vajdát is a boérjaival, kik a vajda kegyetlenkedései elől a fejedelemhez menekültek volt s az ő közbenjárását kérték. Miután a boérokat nagy nehezen kibékítette vajdájukkal Sándorral, a moldvai vajdával Michne Radullal védő- és daczszövetséget kötött (1617. szept. 26.), hogy biztosítva legyen Moldva felől, nehogy a moldvai vajda ismét lengyel befolyás alá kerüljön.

A szerződés² szerint Michne Radul, moldvai vajda eskü alatt igéri, hogy a fejedelemnek híve lesz, barátjának barátja, ellenségének ellensége fog lenni minden erejével, teljes hadseregével segíteni fogja a fejedelmet minden egyes alkalomkor, viszont a fejedelem is fogadja, hogy mindig segíteni fogja a vajdát.

Bethlen tehát még nem gondolt arra, hogy a moldvai vajdát fősége alá hajtja, a mire a körülmények sem voltak még kedvezők, mert jóllehet a portán nagy tekintélyben állott, trónja

¹Iorga. i. m. CXXV. l.

²Közölve T. M. Államokmánytár I. k. 193—194. l.

mégis folytonosan veszélyeztetve volt a bécsi udvar s ennek útján a Homonnay törekvései és áskálódásai miatt. Viszont a moldvai vajdák sem voltak olyan helyzetben, hogy föltétlenül Erdély pártfogására szorultak volna, ellenkezőleg inkább a lengyelekhez szítottak és azokhoz csatlakoztak, mert sokkal kedvezőbbnek tartották a lengyel főséget, mely nem volt oly nyomasztó rájuk nézve, mint az erdélyi főnhatóság, melynek súlyosabb természetét tapasztalatból ismerték. A fejedelem is más irányban lévén elfoglalva, nem fordíthatott kellő gondot a két oláh vajdaságra, ámbár fölismerte azoknak fontos helyzetét, csak arra szorítkozott, hogy barátságos viszonyban éljen a vajdakkal, hogy biztosítva legyen a két ország felől érkező veszedelmekkel szemben és így nyugodtan folytathassa magas politikáját, melynek célja az volt, hogy Erdélyt a jólétnek, gazdagságnak, hatalomnak olyan fokára emelje, melylyel az európai politikában döntő szerepet játszhatson és egyszersmind megvédhesse ez az önálló nemzeti fejedelemség a régóta sanyargatott anyaország szabadságát, alkotmányát is.

Ez a politikai cél lebegett a fejedelem szemei előtt, midőn a következő évben (1618.) Havasalföldre fordította tekintetét, hogy onnan is teljesen biztosítva legyen, a mihez egy hozzá hű és békés hajlamú vajdára volt szükség. Igen jó alkalmúl kínálkozott az, hogy a havasalföldi vajda, Sándor és boérjai között nagy nehezen létrejött béke ismét fölbomlott s a boérok ismét Erdélybe menekültek. Ezek a boérok úgy látszik, Bethlen hallgatólagos beleegyezésével hirtelen sereget gyűjtöttek, becsaptak Havasalföldre és elűzték Illyés Sándor vajdát.

Ez a vajdaváltozás mindenestre kedvező volt Bethlen politikájára, mert az ingatag Sándor vajdában nem bízhatott meg. Most azonban arra kellett vigyáznia, nehogy a Havasalföldön népszerű Serbán Radul kerüljön a vajdai székbe; ezért követeket küldött a havasalföldi boérokhoz, figyelmeztetvén őket, hogy új vajdát a portától kérjenek.¹ A boérok csakugyan a portához fordultak s csakhamar ki is volt nevezve (1618. jun. 20.) az új vajda Mogila Gábor személyében.

¹ Történelmi Tár 1879. évf. 762. l.

Az új havasalföldi vajda azonban nem élt jó egyetértésben a fejedelemmel, noha részben Bethlennek köszönhette a vajdaságot, a mennyiben a fejedelem portai főkövete latba vetette befolyását a portán, hogy Gabrillas legyen a vajda. Ennek daczára a havasalföldi vajda bevádolta a fejedelmet a portán, hogy lefoglalta az előző vajda, Illyés Sándor kincseit; vádaskodásának azonban a szultán előtt nem volt semmi eredménye.

Ezzel szemben a moldvai vajda föntartani igyekezett a barátságos viszonyt a fejedelemmel, kitől segítő hadakat és vezéreket is kért (1618. ápr.), hogy megszilárdíthassa állását. A fejedelem teljesítette a vajda kérését, elküldötte a kért segítséget, de Michne Radul vajda nemsokára visszaküldötte egy részét, mert annyira ki volt pusztulva Moldva, hogy még a zsoldot sem tudta fizetni a vajda.¹ Nem is maradt sokáig a vajdaságban, még ez évben saját maga kérte a portától, hogy engedje meg, menjen Konstantinápolyba és lakjék ott.² A szultán nem is habozott teljesíteni e kérést, Michne Radult berendelte a portára, miután minden vagyonát, kincsét a saját számára lefoglalta s 1619. elején Gratiani Gáspárt nevezte ki vajdának, ki ez év tavaszán el is foglalta a vajdai széket.

Ugyanekkor történt, hogy a havasalföldi vajda nagy követséget küldött (1619. márcz. 17. ér.) a fejedelemhez igen szép ajándékokkal s kérte a fejedelmet, hogy kössön szövetséget vele, mert az egész ország kívánja ezt s ő is a legkészségesebben ajánlja föl a jó szomszédságot.³

Míg most a havasalföldi vajda törekedett arra, hogy jó viszonyban legyen az erdélyi fejedelemmel: az új moldvai vajda, Gratiani Gáspár megbízhatlan szomszédnak bizonyult, ki a fejedelem iránt való barátságot csak színlelte. Pedig mindjárt a Jassyba való bevonulása után Bethlenhez fordul s tudatva vele bevonulását kéri, hogy kölesönözzen neki 30—40,000 forintot, mert az őt kísérő nagyszámú török sereget másfépen nem tudja

¹ Tört. Tár 1879. évf. 757. l.

² Iorga i. m. CXXXVI. l.

³ Bethlen Gábor levele Dóczy Andrásához, Kolozsvár, 1619. márczius 18. E. O. E. VII, k. Törv. és okir. 495. l.

eltávolítani az országból, csak ajándékokkal.¹ De ez is csak színlelés volt, mert a vajda nem kívánt Erdélylyel barátságos viszonyban lenni, amit Bethlen is észrevett, noha Gratiani azt mondta, hogy még „a lelkét is odaadná Bethlenért”.² De a fejedelem okúlhatott az oláh vajdák sok hitszegésén és láthatta, hogy ezzel a vajdával sem lehet jó viszonyban élni.

Ez indíthatta arra az országgyűlést, hogy elővigyázatból meghozza (1619. máj.) azt a határozatot, mely szerint a két Oláhország felé minden utat, minden szorost el kell zárni, teljesen járhatatlannokká kell tenni az utakat, mert tapasztalták, hogy noha Erdély igen sok erős havassal van körülvéve, mégis a felsorolt utakon az ellenség igen gyakran bejárt az ország romlására.³

A fejedelem óvatossága nem volt alaptalan, mert Gratiani vajda tényleg arra törekedett, hogy Erdélyt lengyel segítséggel megtámadja; Bethlen azonban e tervet egy levélből, a mely kezei közé került, megtudta egész világosan. A moldvai vajda nemcsak a lengyelektől várt segílyt, hanem az erdélyi szászokat is fel akarta bűjtogatni fejedelmük ellen; azzal biztatta őket, hogy Erdélyt három részre fogja felosztani a három nemzet szerint s mindenik részt külön vajda fogja kormányozni.

A porta értesülvén, hogy Gratiani meg akarja támadni Erdélyt, egy csauszt küldött hozzá szigorú parancsesal, hogy békésen viselkedjék, maradjon nyugton, mert ellenkező esetben elveszti vajdaságát. A vajda megijedve a török erélyes fellépésétől, ismét „igen nagy barátsággal igéri magát” a fejedelemnek, de Bethlen már nem hitt neki és nem is vette figyelembe ajánlatait, hanem egyenesen a portára írt a fővezérnek: parancsolja meg, hogy a moldvai vajda 2000 lovas kurtánt, a havasalföldi 1000-et tartson készen, s ha kell, azonnal jelenjenek meg a fejedelem parancsolatára Erdélyben.⁴

¹ Hurmuzaki E.: *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*. București 1878—84. III. k. 75. l.

² Borsos naplója 99 l.

³ A fehérvári országgyűlés (1619. máj. 5—26.) V. törvényezikke. E. O. E. VII. k. Törv. és okir. 514. l.

⁴ T. M. Államokmánytár I. k. 234. l.

De akárhogy is igyekezett volna a fejedelem, hogy jó viszonyban legyen Gratiani vajdával, nem lehetett, mert a vajda nagyon „álnok“ ember volt s végre is a fejedelem tudtára adta portai követével a fővezérnek, hogy jó lenne, ha olyan vajdát tenne a fővezér, aki a hatalmas császárnak hűséges alattvalója s nem törne mindig a szomszéd országok ellen.

Bethlennek ez az óhajtása csakhamar be is teljesült; ugyanis Konstantinápolyban, midőn Gratiani egész nyíltan elszakadt a portától és a lengyelekhez pártolt, elhatározták, hogy le fogják tenni a vajdai székről. Csakhamar meg is érkezett Moldvába a Gratiani letételére küldött sereg, melyben erdélyi csapatok is voltak és leverte a párttűtő vajdát, kit (1620. szept. 20.) saját boérjai öltek meg saját sátrában.

Gratiani halálával Bethlen megszabadult egy könnyen veszélyessé válható ellenségétől, kinek magasra törő tervei voltak: Erdélyt akarta elfoglalni, pedig ő maga is lengyel főség alatt volt, midőn kivonta magát a szultán pártfogása alól. Miután már Gratiani nem bujtogatta a fejedelem ellen Moldvát, a lengyeleket és a fejedelem saját alattvalóit a szászokat, miután Gratianit már saját alattvalói eltették láb alól, Bethlen nyugodtan fordulhatott Nyugat-Európa felé, hol már ekkor javában dühöngött a harmincezves háború.

A nagy európai események nagyon lekötötték a fejedelem figyelmét és erejét, de azért nem vonták el teljesen a keleti ügyektől, a két oláh vajdaságtól sem, melyeknek életét ekkor is figyelemmel kísérte s igyekezett a jó viszonyt megtartani velük.

Igy 1621. decz. 21-én követet küld Illyés Sándor moldvai vajdához, s kéri, hogy tartsa meg a jó viszonyt, legyen jó barátságban vele.¹ 1623. nyarán meg a nagyvezért kéri, hogy Mogila Gábor érdekében tegye meg a szükséges lépéseket, adjon neki egy vajdaságot. A fejedelem közbenjárása nem is volt sikertelen, Gábor megkapta a kért vajdaságot, de tényleg nem foglalta el, mert nem merészelt elmenni Konstantinápolyba, hogy onnan induljon vajdaságába török hadak oltalma alatt.

Ebben az időben nagyon gyenge volt a vajdák állása, a

¹ T. M. Államokmánytár I. k. 337. l.

török könnyen változtatta a vajdákat, a mi arra indította őket, hogy közeledjenek az erdélyi fejedelemséghez. Az új moldvai vajda, Michne Radul, ki már második ízben ült a vajdai székben, megújítja a jó viszonyt Bethlennel egy szerződésben, mely szerint teljes erejükkel kölcsönösen megsegítik egymást a fejedelemség és a vajda, ha valamelyiknek szüksége lesz arra, de csak a porta beleegyezésével, továbbá kölcsönösen tudatják egymással, ha a portán valami ellenük készül,¹ a mire ugyan a fejedelemségnek nem igen lehetett kilátása, mert nagyon erős volt az állása a portán, de annál inkább félhetett a moldvai vajda, ki 12 év leforgása alatt már 5-ször ült a vajdai széken. A vajda viszonya a fejedelemséghez nem volt függési viszony, de már közeledett ahhoz, mert egyik levélben Bethlent „király urunknak” szólítja,² a mi már azt mutatja, hogy a szerződést nem úgy kötötték, mint teljesen egyenrangú felek, hanem a vajda érezte a fejedelemség fenségét, noha a szerződésben nem volt említés a fejedelemség főnhatósági jogáról.

De Bethlen jó viszonya a vajdákkal nem volt tartós, nem is lehetett, hiszen egymást váltották föl az uralkodásban, Bethlen trónralépése óta rövid tíz év alatt Moldvában Michne Radul a hetedik vajda, aki Havasalföldön már uralkodott háromszor s most Moldvában a második uralommal próbálkozik meg.

Ilyen viszonyok között nem is lehetett tartós szövetségre számítani, viszont maga Bethlen sem törekedett még arra, hogy a két oláh vajdaságot hatalma alá hajtsa, de már gondolhatott arra, hogy egy hatalmas keleti államot alkosson, olyant, aminő Báthory Zsigmondé volt, de úgy, hogy hosszabb életű legyen. Erre enged következtetni az is, hogy 1624-ben a francia, velencei, hollandi követek és a nagyvezér együttesen felszólították, nyilatkozzék negyven nap alatt, hogy a császárral és a katolikusokkal vagy a szultánnal és a protestánsokkal akar-e szövetkezni, mert azt hallották, hogy a császár segítségével egy külön királysággá akarja összeolvasztani Erdélyt, Havasalföldöt és Moldvát a pápa főnhatósága alatt.³

¹ Iorga i. m. CL. 1.

² Századok, 1874. évf. 60. 1.

³ Janesó B.: Román nemzetiségi törekvések Budapest 1896. I. k. 499. 1.

Nagyon merész terv különösen az akkori viszonyok között, midőn Bethlen folyton másfelé volt elfoglalva, midőn annyi ellensége akadt volna, hogy meggátolja e terv végrehajtását, de azért nem lett volna lehetetlen megvalósítani „a dácziai királyság” eszméjét, jöllehet sok akadályba ütközött volna. Ha ez a terv sikerül, esetleg megszerezhetette volna a lengyel koronát is és így egy olyan hatalmas birodalmat alkothatott volna, hogy azzal föltétlenül uralkodhatott volna az európai események fölött.

Erre a hatalmas birodalomra legfőlebb csak gondolt Bethlen, a szükséges alapvető munkákat nem tette meg, nem is kísérelte meg, hogy a két oláh vajdaságot hatalma alá hajtsa, csak arra törekedett mindig, hogy jó, barátságos viszony legyen Erdély és a két Oláhország között. De hogy a Báthory Zsigmond és Gábor korabeli hűbéri viszonyt felújítsa, az legalább még ekkor nem volt határozott terve, pedig sokszor lett volna alkalma megvalósítani egy olyan tervet a gyenge, rövid ideig uralkodó vajdákkal szemben, akik egyik vajdai székéből a másikba vándoroltak, nem voltak olyan ellenfelei, mint a milyen Zsigmond fejedelemnek Mihály vajda. Más eszme hevítette, más ezél lebegett szeme előtt: a magyar alkotmánynak, a magyar szabadságnak és a vallásszabadságnak a biztosítása, másfelől saját országa fejlesztése, megerősítése.

Ez az utóbbi eszme vezette, midőn 1625-ben beavatkozott a moldvai vajdaság ügyeibe, teljesen biztosítani akarván Erdély békéjét, hogy az ország nyugodtan fejlődhessék. Michne Radul moldvai vajda ugyanis, noha barátságot ígért a fejedelemnek és szövetségben is volt vele, kétszínű politikát kezdett folytatni. Erre Bethlen a portához fordul s figyelmezteti Mehmed portai kajmekámot a moldvai vajda nyílt árulására, egyszersmind kéri, hogy űzesse el a vajdaságból, ami nem is volna olyan különös dolog, mert az erdélyi fejedelemnek közbenjárására eddig is több vajdát „tettek mazullá”. Legyenek tekintettel az ő szolgálataira és kergessék el Michne Radult, mert ellenkező esetben a fejedelem kénytelen lesz saját hadával a porta beleegyezése nélkül űzni ki a hitszegő vajdát Moldvából, nehogy az megelőzze és megtámadja Erdélyt.¹

¹ T. M. Államokmánytár I. k. 438—39. l.

Azonban a fejedelem csakhamar lemondott e kérésének teljesítéséről, legalább ideiglenesen fölhagyott tervével, de azért nem volt jó viszony közte és a vajda között, valamint nem volt a következő moldvai vajdával, Barnovszky Mironnal sem barátságos viszonyban. Ennek a rossz viszonynak már az volt az oka, hogy a fejedelem főséget akart éreztetni a moldvai vajdával szemben; szerződést is kötött vele, mely szerint minden évben ajándékot kellett adnia a fejedelemnek, a fejedelem viszont több ízben tett szívességet a vajdának, de ha volt is valami barátságos viszony közöttük, nemsokára megbomlott.

A bekövetkezett feszült viszonynak közvetlen oka az volt, hogy a moldvai vajda a szokásos évi ajándékban egy rossz, sánta, csupán egyszerű pokrőczezal leterített lovat küldött, holott igen szép és ékesen feldíszített lovat kellett volna küldenie. A fejedelem nagy megszegyenítésnek vette és visszaküldötte, hogy „tartsa utolsó szükségére.“ Növelte a feszültséget még az is, hogy a vajda nagymennyiségű arany adósságát sem fizette meg a fejedelemnek és így megszegte a boéraival együtt letett esküt, a mire a fejedelem azt írta, hogy „violatis conditionibus violantur et pacta“¹ és ezután nem is javúlt meg többé a viszony a fejedelem és a vajda között, sőt a vajda a lengyelekkel meg a kozákokkal szövetekezett titokban.

A havasalföldi vajdával, Illyés Sándorral, ki már másodszor ült a havasalföldi vajdai széken, sem volt jó viszonyban, mert azt kívánta ettől is, hogy évenként ajándékot adjon, mint a moldvai vajda. Illyés Sándor vajda azonban, noha Bethlen egy alkalommal (1624. okt.) a vajda sürgető kérésére küldött 600 válogatott gyalogost a segítségére,² nem igen hajlott erre, a portán is megtudták és figyelmeztették a fejedelmet, hogy Moldvából és Havasalföldről ne kívánjon adót, ezek Erdélyvel együtt „az hatalmas és legyőzhetetlen császár“ tulajdonát képezik, ennél fogva az adó is a portát illeti.³

¹ T. M. Államokmánytár II. k. 8—9 l.

² Szilágyi S: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. Budapest, 1879. 407 l.

³ T. M. Államokmánytár II. k. 21 l.

A portának ez a figyelmeztetése nem volt alaptalan, mert Bethlennek most már az volt a célja, hogy bizonyos függésbe hozza a két oláh vajdaságot s minthogy a havasalföldi vajda nem akart ebbe belenyugodni, el akarta távolítani, meg akarta fosztani Illyés Sándort a vajdaságtól, ez azonban nem sikerült, megakadályozta a kajmekam Recsep basa, a miért a fejedelemlnek heves levélváltása volt vele (1628. elején), de hiába volt minden törekvése Bethlennek, a vajda elűzése nem sikerült.

A következő 1629. évben mégis megszabadult a fejedelem ettől a havasalföldi vajdától, mert Illyés Sándor meghalt mérgezés következtében és helyét Tomsa Leon foglalta el, Ugyanekkor a moldvai vajdaságot a megbízhatatlan Barnovszky Miron elűzése után a „küsz Alexander vajda“, Coconul Sándor nyerte el, aki ígérte, hogy a fejedelmet úgy fogja tekinteni, mintha apja volna és egész élete végéig akar szolgálni a fejedelemnek és az országnak, csak a fejedelem se vonja meg tőle az iránta eddig tanusított jóakarátát és vegye pártfogásába.

De Coconul Sándor vajda sem volt jobb elődjénél, nem tagadta meg ősei politikáját, mely a következőkben összpontosult: „Hajlongani a porta előtt, hajlongani a lengyelek, tatárok, velenceziek, angolok, francziák előtt, mindenkinek kezet csókolni. Ime ezen kor uralkodóinak utálatos jellemtelensége! . . . E lesúlyedt és gyalázatos kor az ember arczába kergeti a vért, s az oláh név kárhozottnak tűnik föl.¹

Ilyen politikát űző vajdákkal szemben kellett Bethlennek is föllépnie, hogy tervét, mely uralkodása vége felé kezdett testet öltetni, megvalósíthassa. Erre nézve igen kedvezők voltak azok a zavaros viszonyok, melyek a két vajdaságban uralkodtak, hol a lakosság és a vajdák a török önkényének voltak kiszolgáltatva, ki kénye-kedve szerint helyezte a vajdai székre és tette le a vajdákat, mihelyt az új trónkövetelőktől előnyösebb ajánlatokat kapott. Ennek az oka az volt, hogy a trónöröklés kérdése nem volt rendezve, s az nyerte el a vajdai szé-

¹ A. D. Xenopol: Istoria Românilor din Dacia Trajana. 1896. Iassy. VI. k. 275 l.

ket, aki többet fizetett. Ezt bizonyítja az is, hogy egy velenzei olasz is megkísérelte a vajdai szék elnyerését, nagyon bízván aranyainak szép csengésében, mely oly kedves volt a török vezérek füleinek. Szándéka azonban nem sikerült, de nem azért, mintha tekintetbe vették volna külföldi származását, hanem azért, mert ellenfele, Tomşa Leon mintegy 300,000 lei-t költött el, hogy a befolyásos török vezérek fényes arca mosolygóbbá váljék és teljesen meggyőződhesse, hogy egyedül Tomşa Leon alkalmas a havasalföldi vajdai székre.

Ezek a zavaros viszonyok Bethlen eddigi politikájának új irányt jelöltek ki, mert amint az oláh vajdaságokkal szemben folytatott politikájából világosan kitűnik, most élete vége felé komolyan kezdett foglalkozni azzal a gondolattal, hogy a két Oláhországot főnhatósága alá hajtva, erős keleti államot létesítsen.

Ez a gondolat nem volt új, már Báthory Istvánnak az agyában megfogamzott, midőn elnyerte a lengyel koronát, már akkor gondolt Erdélynek Lengyelországgal való szoros szövetekezésére, mely viszont alapja lehetett volna egy török ellen irányuló nagy európai szövetségnek; természetesen ebből az oláh vajdaságok sem maradtak volna ki. Ebből alakult ki az erdélyi fejedelmeknek az a terve, hogy Erdélyt a két oláh vajdasággal egyesítsék egy uralkodó alatt, ami Báthory István politikájának egyenes következménye volt s amit az erdélyi fejedelmek sohasem is hagytak figyelmen kívül, hanem több-kevesebb erélylyel és sikerrel, de mindig törekedtek ez eszmé megvalósítására, mindig ott lebegett szemük előtt egy erős birodalom alkotása: a dácziai királyság.

Báthory István halálával rövid időre háttérbe szorult ugyan ez a törekvés, de nemsokára Báthory Zsigmond alatt oly hatalmasan tűnt elő, hogy félreismerni, félremagyarázni nem lehet. Zsigmondot Báthory Gábor követi e törekvésében, majd Bethlen Gábor karolja föl ezt az eszmét, ő akarja megvalósítani. Erre mutat az a törekvése, hogy olyan oláh vajdák üljenek a vajdai széken, kik készségesen engedelmesskednek neki és szolgálatára mindig készen állanak. Bethlen arra gondolt, hogy Gusztáv Adolf közreműködésével megszerzi a lengyel koronát

s erre a porta beleegyezését is megnyerte, sőt a szultán megparancsolta a tatár kánnak, hogy bármikor szükséges, azonnal a legnagyobb sereggel siessen Bethlen segítségére. Azonban e magasan szárnyaló terv nem valósúlhatott meg; a kiváló fejedelem épen akkor halt meg, midőn terveire nézve legjobban alakultak a viszonyok Nyugat-Európában is, meg Keleten is. Nem valósúlhatott meg az a törekvése, hogy Keleten Moldva és Havasalföld, sőt Lengyelország bevonásával is Erdélyt egy hatalmas birodalommá fejlessze, olyan birodalommá, mely hivatva lett volna az egész Európa képét megváltoztatni, mely döntő befolyást gyakorolt volna Európa politikájára. És mindez meghiúsult, megakadályozta Bethlen Gábor halála, mert ha ez be nem következik, épen ebben az időben és ha Bethlen „a sógorával, Gusztáv Adolffal egyszerre húzza ki a kardját“ a protestáns dácziai királyság eszméje valószínűleg nem maradt volna továbbra is ábrándnak.

DR. GÖRÖG FERENCZ.